

SCHILLER VERA

Elmerült kultúrák emléke – A világkorszakok

Ez a tanulmány a világpusztulással, elsősorban özönvízzel kapcsolatos mítoszokat járja körül. Ezek természetesen túlünk nagyon távoli időszakra utalnak, korábbira annál, mint amelyikről kézzelfogható adatok maradtak ránk. Ezek a néhány évezreddel korábbi eseményről való híradások, úgy tűnik, nem félelmeken, nem rémképeken alapulnak, hanem valóságos események lenyomatai.

Platón *Timaios*-ából az derül ki, hogy Kritias elmeséli Sókratésnek, valamint az együtt mulató társaság többi tagjának, amit nagyapja hallott Solóntól, aki elismételte azt, amit Sais egy papja mondott neki egyiptomi utazása alkalmával. A történetet tehát a mesélő többszörösen átadás révén adja tovább. Eszerint a Deukalion és Pyrrha nevéhez fűződő vízözön-történet valamint a Hélios fiához, Phaethonhoz fűződő mítosz (aki túl közel vezette a Nap paripáit a földhöz, és ezzel mindent felperzsel, és akit ezért Zeus villámmal sújtott le) egy-egy kataklizma mitikus emléke. Sais papja szerint az emberiséget többször sodorta végveszélybe egy-egy természeti katasztrófa, a vízzel elárasztott föld, vagy az, hogy a föld körül keringő égitestek egyike pályájáról letérve a földhöz közeledve tüzet okozott. A Platón által megörökített hagyományban ilyenkor az emberi kultúra vívmányai megsemmisülnek, az írás elfelejtődik, és a civilizáció a kezdetektől indul újra. A Solónnal beszélgető pap szerint Egyiptom ezektől a kataklizmáktól meglehetősen védett, így az egyiptomiak több írásos emléket őriznek régi korokról, mint más népek, és ezért tekinti ő gyerekeknek az ezeket az ősi emlékeket elfelejtő görögöket, közülük is az általa megszólított athénieket.¹

Az, hogy az emberi civilizáció többször indult újtára, a görög kultúrkörben nemcsak Platónnál található meg, tehát biztosan nem saját egyéni gondolata. Hésiodos² az arany-, ezüst- és rézkor civilizációját írja le, amelyek a mai kor előtt virágoztak, és tűntek el a földről. Ő egyébként az arany- és ezüstkor embereiről azt tartja, hogy azóta magasabb szellemi szintre jutottak, a rézkoréról pedig azt, hogy harcban pusztították el egymást. Ezen felül említ egy negyedik civilizációt is, a sajátját közvetlenül megelőzőt, amelyről a thébai és a mykénéi mítoszkör beszél, tehát már részletesen ismerteti a mitikus hagyomány, de amelyet Hésiodos mégsem tekint saját civilizációjának.

Az előző, korábban elpusztult kultúrák hagyománya más civilizációkban is megjelenik. Az, hogy volt előttünk egy civilizáció, amely elpusztult, és amelyből csak nagyon kevesen menekültek meg, a vízözön mítoszában jól megfogható. Noé

¹ Platón: *Timaios* III. 22 c-23 b, in *Platonis opera*, vol. I–III, Parisiis, Firmin Didot, 1846.

² Hésiodos: *Opera et dies (Munkák és napok)*. In Hésiodos: *Carmina*, Parisiis, Firmin Didot, 1840, 109–173.

az, aki a Biblia szerint feleségével, fiaival, fiainak feleségeivel (valamint a föld minden állatából vett mintával) bárkára száll, hogy túlélje a negyven napi esőt követő, százötven napig tartó vízözönt, amely után végül az Ararát hegyén feneklik meg a bárka, és szállnak partra utasai, mikor a víz levonul, és akinek az Úr megígéri, hogy többé nem pusztítja el özönvízzel az emberiséget.³

Ugyanez a történet a görög mítoszanyagban is megtalálható, amely szerint a vízözönből csak Deukalión és Pyrrha (férj és feleség) menekülnek meg. Deukalión Strabón szerint Thessáliában,⁴ Apollodóros szerint pedig Phthia vidékén uralkodott, Dionysios Halikarnasseus szerint a Parnassoson lakott,⁵ és Apollónios Rhodios híradása szerint elsőként emelt templomokat a halhatatlanoknak.⁶ Apollodórostól úgy tudjuk, hogy bárkát ácsolt apja, Prométheus sugalmazására, és kilenc napig hányódott a tengeren. Ovidius pedig azt írja, hogy egy kis hajón vagy tutajon (*parva rate*) menekült feleségével együtt, és mindkét szerző valamint Pindaros is azt a hagyományt közvetíti, hogy a Parnassos hegyén érnek partot,⁷ a Hyginus hagyományozta mítosz pedig azt, hogy az Aetna hegyén.⁸ A mítosz azonban teljesen egységes abban, hogy anyjuknak, a földnek a csontjait, vagyis a köveket kell hátrahajítaniuk, hogy új emberiség keletkezzék, mégpedig úgy, hogy a Deukalión kezéből hátrahajítottakból férfiak, a Pyrrha által hátrahajítottakból nők lesznek.⁹ Marie Delcourt mítoszmagyarázata szerint az elsődleges variációban Deukalión egy ládában (λάρναξ-ban vagy κιβωτός-ban) éli túl a vízözönt.¹⁰ Ez a fajta megmenekülés az ősi mítoszokban egy születés utáni kitételrel indul, éppen olyannal, mint Perseus és Téléphos esetében, és Pyrrha csak később lesz része ennek a hagyománynak, azért lép be a kő-genealógia.¹¹ (A mítosz megduplázódása alapján egyébként nemcsak új emberiség születik általuk, de saját leszármazottaikat is nyilvánartja a hagyomány.¹²) Valójában létezik olyan variáns is, amely a vízözön túlélőjeként egye-

³ Genesis 6–8. In *Testamentum vetus*, Parisiis, Firmin Didot, 1839.

⁴ Strabón: *Geographica* IX, 5, 6 (432), Parisiis, Firmin Didot, 1883.

⁵ Dionysios Halicarnassensis: *Antiquitatum Romanarum, quae supersunt* I. 17. Parisiis, Firmin Didot, 1886.

⁶ Apollónios Rhodios: *Argonautica* III. 1086–1089, vol. I-III, Paris, Les belles lettres, 1974, 1980, 1981.

⁷ Pindaros: *Olympiae* IX 66–71. In Pindaros: *Carmina*, Lipsiae, in aedibus Teuberi, 1908; *Scholia in Pindar. Olymp.* IX. 64 c; *Scholia vetera in Pindari Carmina*, Lipsiae, in aedibus Teubneri, 1803; Apollodóros: *Bibliotheca* I. 7. 2, Lipsiae, Bibliotheca Teubneriana, 1854; Ovidius: *Metamorphoses* I. 253–347, Lipsiae, Bibliotheca Teubneriana, 1909.

⁸ Hyginus: *Fabulae* CLIII, Lugduni Batavorum, in aedibus A. W. Sythoff, 1963.

⁹ Pindaros: *Olympiae* IX. 66–71; Apollodóros: *Bibliotheca* I, 7, 2; Ovidius: *Metamorphoses* I. 348–415; Hyginus: *Fabulae* CLIII; Akusilaos: *Fragmenta* 7, in *Fragmenta Historicorum Graecorum I*, Parisiis, Firmin Didot, 1841, 100–103, 101.

¹⁰ Nonnos Panopolitanos: *Dionysiaca* VI. 366–370. Berolini, apud Weidmannos, 1959.

¹¹ DELCOURT, Marie: *Oidipe ou la legende du conquerant*, Paris, Les Belles Lettres, 1981, 9–11; Uő.; *Pyrrha et Pyrrha*, Paris, Les Belles Lettres, 1965, 57.

¹² Strabón: *Geographica* VIII. 7, 1 (383), IX. 5. 6. (432.); Apollodóros: *Bibliotheca* I. 7. 2; *Scholia in Apollonium Rhodium* III. 1086–1089; *Scholia in Apollonium Rhodium vetera*, Berolini, apud Weidmannos, 1958; *Scholia in Pind. Ol.* IX. 64 a.

dül Deukaliónt említi.¹³ Pyrrha Marie Delcourt szerint legenda nélküli lény, neve után tűzpróbát élt túl, vagy tűz révén lett halhatatlan.¹⁴ Ez egy másik kataklizmára utalna, mint ahogy Nonnos hírt ad róla: Zeus Dionysos Zagreus pusztulása miatt tüzet zúdított Baktriára, Assyriára, Erythreára és Indiára.¹⁵ Ez a Phaethón nevéhez fűződött – a bevezetőben már említett – tűzvihar pusztítása, aki apja, Hélios helyett hajtotta a Nap szekerét, mindent felégetett, és végül Zeus villámától sújtva lezuhant, miközben maga is elégett,¹⁶ az Éridanos folyóba,¹⁷ illetve itáliai variációban a Padusba.¹⁸ Ennek a tűzőzönnek lehetett eredetileg Marie Delcourt szerint a túlélője Pyrrha, vagy a vízre kitett és ezért életben maradt Deukalión és Pyrrha.¹⁹

Egy előzetes mezopotámiai kultúrát és annak pusztulását írja le a Gilgames-eposz, amelynek tizenkét énekét Boll és Bezold szerint már igen korán át- meg át- szóították az asztrális képzetek, amelyek azonban nem egyértelműen megfejthetőek.²⁰ Bouché-Leclercq szerint pedig van olyan vélemény, hogy az eposz tizenkét éneke eredetileg a nappálya csillagképeinek mintájaként vagy interpretációjaként született meg.²¹ Ennek némileg ellentmond Komoróczy Gézának az a feltevése, hogy a tizenkettedik táblát valószínűleg Nabû-zuqup-kena, a kor híres tudósa illesztette az eposz végéhez az i. e. 700-as években, Ninivében azért, hogy az akkád nyelvű eposzt közelebb hozza a sumer hagyományokhoz.²² Umnapishti az, Shurippaknak, egy Euphratés-parti városnak a lakója, aki az előző kultúra vívmányait megmenti egy bárka segítségével. Minden állatból visz magával egy párat, rokonaival, a számára kedves emberekkel, és minden tudományág egy-egy képviselőjével száll be abba a bárkába, amelyet Ea isten pontos utasításainak megfelelően készített el. A történet szerint hat napig tart az ítéletidő, amely minden élőt elpusztít. A bárka Nisin hegyén akad meg, és tíz nap múlva apad le úgy a víz, hogy a kibocsájtott holló szárazföldet talál. Umnapishtinek és feleségének örök fiatalság lesz a jutalma a folyók torkolatában, ahol a róla szóló eposz szerint találkozik Gilgamessele, akinek segíteni próbál az örök élet elnyeréséért vívott harcában, amire azonban Gilgames civilizációjának még nincs lehetősége.²³ Az eredeti sumér változatban Ziusudra az,

¹³ Platón: *Kritias* V. II2. a; Arrianos Nicomedensis: *Fragmenta* (Bithynica) fr. 26. In *Fragmenta Historiarum Graecorum III*, Parisiis, Firmin Didot, 1849, 586–601, 591; Martial: *Epigrammatum libri XIV*. V, 53, 3–4. In Martial: *Epigrammatum libri XIV*, Paris, Les Belles Lettres, 1961.

¹⁴ DELCOURT, Marie: *Pyrrhos et Pyrrha*, 57.

¹⁵ Nonnos Panopolitanos: *Dionysiaca* VI. 206–219; DELCOURT, Marie: *Pyrrhos et Pyrrha*, 58.

¹⁶ Martial: *Epigrammatum libri XIV*. IV. 47. 1–2.

¹⁷ Hyginus: *Fabulae* CLII a, CLIV; Ovidius: *Metamorphoses* II. 1–331; Nonnos Panopolitanos: *Dionysiaca* XXIII. 236–249, XXXVIII. 92–434.

¹⁸ Martial: *Epigrammatum libri XIV*. X, 12. 1–2.

¹⁹ Delcourt, Marie: *Pyrrhos et Pyrrha*, 57–59.

²⁰ BOLL, Franz – BEZOLD, Carl: *Csillaghit és csillagfejtés*, Budapest, Helikon, 1987, 22.

²¹ BOUCHÉ-LECLERCQ, A. *L'Astrologie grecque*, Paris, Ernest Leroux, 1899, 58–59.

²² KOMORÓCZY Géza: „Az akkád epika és sumer forrásai”. In KOMORÓCZY Géza: *A sumer irodalmi hagyomány*, Budapest, Magvető, 1979, 476–515, 495–497.

²³ LAGRANGE, Marie-Joseph: *Études sur les religions semitiques I*, Paris, Librairie Victor Legofre, 1905, 291–292; *Gilgames* XI. tábla, Budapest, Magyar Helikon, 1985, 97–165; DELCOURT, Marie: *Pyrrhos et Pyrrha*, 54.

aki egy védelmező isten – ezúttal is Ea – sugalmazására, pontos utasításokat követve, bárkát épít. E szerint a hagyomány szerint hét nap és hét éjszaka telik el, mire felbukkan a nap, megmenekülése után isteni étellel ajándékozta meg őt An és Enlil, és Dilmun mesés országába költöztetik.²⁴ Ugyanezt az eseményt Béróssos is megörökíti, Bel papja Babylonban, aki görögül írja meg három könyvben hazája történetét (Βαβυλωνιακά vagy Χαλδαϊκά) Antiochos Sótér uralma alatt (i. e. 281–261 körül) éppen úgy, mint ahogyan Manethón írja meg Egyiptom történetét a Ptolemaiosok uralma idején.²⁵ Az ő hőse Ξίσουθρος (Xisuthros) király, aki bárkára száll családtagjaival együtt, és Armenia hegyeiben (τοις Κορδυαίων ὄρεσι) ér partot. Amikor kilép, hogy az isteneknek áldozzon asszonyával, lányával és a hajó építőjével az istenek közé emelkedik, a többiekkel soha többé nem találkozik, hallják viszont, amint a levegőből utasítja őket, hogy hajózzanak Babylónba.²⁶ (A mezopotámiai és az ótestamentumi özönvízmítoszok egymásmellettiségét, egy hagyományhoz tartozását bizonyítja R. Davila is, aki a tanulmány egyik jegyzetében a deukalióni hagyományt is idetartozóként említi,²⁷ Ferren MacIntyre szerint pedig ezek a mítoszok a jégkorszak utáni olvadás következtében i. e. 5800 körül a Fekete-tenger vízszintjének emelkedése miatt létrejövő vészhelyzetek következményei.²⁸)

Az egyiptomi „égi tehén” mítosza szerint, amelyet Tutenhamon sírkamrájában, részletesebben pedig Széthi és fia, II. Ramszesz sírjában találtak meg, Szahmet, az oroszlánfejű vagy oroszlánalakú istennő, aki vagy Hathor egy formája, vagy Ré jobb szeméből keletkezett, el akarja pusztítani az embereket, és a Nap-isten csak úgy tudja végül megmenteni őket, hogy leitatja az istennőt vérszínű sörrel, amely könyöknyire elborítja az egész földet.²⁹

A Popol Vuh – a maja-kicse indiánok szent könyve – szerint az Első Emberiség, amelyet az istenek fából készítettek, éppen úgy, mint a hésiodosi Rézkor emberét, szintén vízzel elárasztva pusztult el, és aki megmaradt közülük, az majomná fej-

²⁴ ELIADE, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története I*, Budapest, Osiris, 1994, 59–60; DELCOURT, Marie: *Pyrrhos et Pyrrha*, 54–55.

²⁵ NESTLE, W. – LIEBICH, W. *Geschichte der griechischen Literatur I-II*, Berlin, de Gruyter, 1961–1963, band 2. 46.

²⁶ Berossos Chaldeos: *Fragmenta fr. 7. Fragmenta historicorum graecorum II*, Parisiis, Firmin Didot, 1848, 495–510, 501–502; Eusebios Pamphilios: *Chronicorum libri duo I/6-7*. In Eusebios: *Opera omnia, quae extant, tomus I*, Paris, Patrologia Graeco-latina, 1857, 121–122; Geórgios Synkellos: *Ecloga chronographica*, P. 30 C-31 B. *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, Bonnae, 1829, p. 54, 17–56, 3.

²⁷ DAVILA, James R. „The Flood Hero as King and Priest”. *Journal of Near Eastern Studies*, LIV, 1995/3, 199–214. 199–200, 213.

²⁸ MACINTYRE, Ferren: „Was Religion a Kinship Surrogate?” *Journal of the American Academy of Religion*, LXXII, 2004/3, 653–694. 653–654.

²⁹ DRIOTON, E.: „La religion égyptienne”. In BRILLANT, M. – AIGRAIN, R.: *Histoire des Religions*, III, Paris, Bloud et Gay, 1954, 7–147, 43; WATTERSON, Barbara: *Az ókori Egyiptom istenei*, Debrecen, Hajja és fia, 2008, 54–55; LIPTAY Éva – GYŐRI Hedvig – PETRIK Máté: „Amulettek – mágikus védelmezők a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményében”. In NAGY Árpád Miklós (szerk.): *Az Olympus mellett*, Budapest, Gondolat, 2013, 93–131, 112.

lődött vissza.³⁰ Az özönvíz mítoszáról Garcilaso de la Vega is hírt ad az Inka Birodalom történetének ismertetésekor. Azt közli ugyanis, hogy a Cuscótól délre lakó kollasuyu és a nyugati vidéken élő kontisuyu indiánok úgy tudják, hogy az özönvíz elvonulása után Tiahuanakuban (Cuscótól délre) felbukkant egy nagyhatalmú ember, aki a világot négy részre osztotta, és négy király uralma alá rendelte.³¹

Egy másik inka mítosz, amelyet Christoval de Moluna 1570-ben ismertet, arról ad hírt, hogy egykor volt egy olyan özönvíz, amelynek révén az egész emberiség elpusztult egy asszony és egy férfi kivételével, akik egy ládában úszva éltek túl ezt a kataklizmát a mai Cusco helyén. A teremtő megparancsolta nekik, hogy agyagból mintázzák meg a világ minden nemzetének őseit, ő pedig életet lehelt beléjük.³²

A perzsa mítoszokban Yima-ja, Vivanhat fia a harmadik az ősi királyok közül, aki elérte, hogy uralma idején megszűnt a betegség, az öregség és a halál,³³ de aki- nek uralma és élete végül tragikusan végződött:³⁴ hírt kapott Ahura Mazdától, a teremtőtől egy félelmetesen hideg időszak eljövételéről, amely minden életet elpusztít a földön. Ezért ő földalatti hajlékot épített, a Varát, ahová minden állatfaj és minden növényfaj példányaiból mintát vitt magával, valamint a legkiválóbbakat az emberek közül, hogy a hideg borzalmának elmúltával a föld újra benépesülhessen, és amelyet elkészülte után aranypecséttel zárt le. A Vara három szintű, és mind- egyik szint négy részből áll. A felső részben ezer emberpár, a középsőben hatszáz emberpár, az alsóban háromszáz emberpár kapott helyet, a lakások erkéllyel, külső helyiségekkel és udvarral rendelkeznek, folyó-ágyban víz folyik, örök pázsit borítja a talajt, csodálatos fény világít az ott lakóknak, és negyven éven belül minden pár- nak születik egy fia és egy lánya.³⁵

A guarini indiánok mitológiája ismeri a világ teremtését és pusztulását is, és úgy tudja, hogy a Föld első lakói eljutottak már az elpusztíthatatlanság (halhatatlanság) állapotába.³⁶

Számos mitológiában egymás után többször is megjelenik az emberiség születésének és pusztulásának víziója. Az aztékok szerint több teremtés és több pusztulás volt már. A Jaguár napját Tezkatlipoka pusztította el jaguárrá alakulva, az első emberiség ezután a sötétben és hidegben halt ki; a Szél napjának világa egy rettenetes szélvész közepette fejeződött be, az emberek majommá változtak. Az Eső napja tűzözönben végződött, a Víz napja vízözönben omlott össze. Négyyszer született és

³⁰ *Popol Vuh: A maja-kicse indiánok szent könyve*, Budapest, Helikon, 1984, 7–8.

³¹ INCA GARCILASO DE LA VEGA: *Comentarios reales de los Incas*, libro I, 18, Vol. 1, Lima, Editorial Universo, 1967, 52–53.

³² LANG, Andrew, *Mythes, cultes et religion*, Paris, Alcan, 1896, 193.

³³ MEZZADRI, Bernard: „Prométhée et Yima: Le festin de Mortalité”. *Revue de l’histoire des religions*, CCVI, 1989/3. 227–244.

³⁴ DUMES Georges: *Mythe et épopée*, II, Paris, Gallimard, 1971, 246–247.

³⁵ „Le Zend-Avesta, vol 1–3”. *Annales du musée Guimet*, tome 21, 22, 24 (Traduction nouvelle avec commentaire historique et philologique: DARMESTATER, James) Paris, 1960, vol 2: 22–41: p. 24–30.

³⁶ BOGLÁR Lajos: „Ha nem táncolunk, és nem énekelünk: meghalunk”. ADAMIK Lajos – JELENCZKI István – SÜKÖSD Miklós (szerk.): *Mauzóleum*, Bölcsész index centrál könyvek, Budapest, ELTE BTK, 1987, 428–431.

omlott össze a világ, jelenleg az ötödik Nap világít az égen.³⁷ A mi világunk is meg fog semmisülni, úgy, mintha fátyol szakadna szét, és az emberek a romok közepette fognak elpusztulni.

A Popol-vuh – a maja-kicse indiánok már idézett szent könyve – négy eddigi teremtésről számol be,³⁸ és a görög kultúrában is létezik a többszörös világpusztulás hagyománya. A kiinduló Platón-szöveg szerint is sok és sokféle pusztulása volt már az embereknek, és lesz is még,³⁹ míg egy másik műve, a *Kritias* a Deukalión előtti harmadik özönvízről beszél.⁴⁰ Thrasyllus Mendesios úgy gondolja, hogy a deukalióni vízözön és a Phaethón nevéhez fűződő tűzözön között négy generáció telt el,⁴¹ Martialis is külön alkalmaknak tekinti a deukalióni Vízözön és a phaethóni Tűzözön pusztítását.⁴²

A jurák szamojéd mítosz szerint véget ér egy világkorszak, ha a hétágú és hétgyökerű világnyírfa hetedik gyökere is elkorhad, a fa kidől, és tövéből vér-, tűz- és végül vízözön árasztja el a világot.⁴³

Az indiai vallásban teremtő és pusztító periódusok váltják egymást. Brahma élete 2560 000 mahájugából áll, mindegyik megsemmisüléssel, pusztulással végződik, miután minden visszafejlődik, a kozmosz alapritmusa ugyanis az örök ismétlés.⁴⁴ Baktay Ervin részletes magyarázata szerint Brahma világa, vagy Brahma nappala a naprendszer életével azonos, és ez pontosan 22 394 880 000 000 000 000 évig tart, amely után Brahma éjszakája következik, amelyet majd Brahma újabb nappala követ. Ezen belül kalpák vannak, amelyek 4 320 000 000 földi évvel egyenlők. Egy kalpában 14 manvantara, egy manvantarában 71 mahájuga van. Egy 4 320 000 évig tartó mahájuga négy jugát tartalmaz. (Ezek neve Guénon szerint Krita-Yuga, Trêta-Yuga, Dwâpara-Yuga, Kali-Yuga.⁴⁵) Jelenleg a mahájuga negyedik, legrövidebb ideig (432 000 évig) tartó jugájában vagyunk, amely után a földi élet el fog pusztulni.⁴⁶

Béróssos állítólag a Nagy Év tanát vallotta, amely szerint a világegyetem örök, de időszakonként elpusztul. E szerint a „Nagy Tél” idején (amikor a bolygók a Bakban állnak együtt) özönvíz pusztít, a „Nagy Nyár” idején (amikor a bolygók valameny-

³⁷ SOUSTELLE, Jacques: „Les religions des azteques”. In BRILLANT, M. – AIGRAIN, R. (szerk.): *Histoire des religions*, vol. V, Paris, Bloud et Gay, 1956, 7–30, 12–13.

³⁸ *Popol Vuh* I.

³⁹ Platón: *Timaios* III. 22 c.

⁴⁰ Platón: *Critias* V. 112. a.

⁴¹ Thrasyllus Mendesios: *Fragmenta* fr. 3. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, III, Parisiis, Firmin Didot, 1849, 501–505, 503.

⁴² Martialis: *Epigrammatum libri XIV.* V, 53, 3–4.

⁴³ JANKOVITS Marcell: *A fa mitológiája*, Debrecen, Csokonai, 1991, 40.

⁴⁴ ELIADE, Mircea: *Images et symboles Essais sur le symbolisme magico-religieux*, Paris, Gallimard, 1952, 84–85.

⁴⁵ GUÉNON, René: „Quelques remarques sur la doctrine des cycles cosmiques”. In *Formes traditionnelles et cycles cosmiques*, Paris, Gallimard, 1970, 13–24.

⁴⁶ BAKTAY Ervin: *Szanátana dharm: Az örök törvény*, Budapest, Révai, 1936, 240–244. Uő: *India bölcsesége*, Budapest, Pantheon, 1943, 190–191.

nyien a Rákban állnak együtt) az egész világegyetemet tűz nyeli el.⁴⁷ (A Nap évről évre más ponton áll tavaszi napéjegylenlőség idején, lassan átvándorol az ekliptika körén. Vándorlásának ideje 25 920 év, ez a Nagy Napév. Az egy jegyre /egy állatövre/ terjedő időszakok 2160 évig tartanak, ezek a „világhónapok”, az egy fokra jutó 72 éves szakaszok a „világnapok”.⁴⁸) A Béróssost sok esetben idéző Geórgios Synkellos valóban emlegeti a deukalióni özönvizet és a phaethóni tűzvészt,⁴⁹ de ez alkalommal nem hivatkozik Béróssosra, és a ránk maradt béróssosi töredékekben ez az adat nem szerepel. Quentin úgy véli, hogy a Gilgames-eposz a Bika csillagkép uralma idején keletkezett, vagyis 4200 és 2150 között (véleménye szerint 4000 körül), vagyis akkor, mikor a tavaszi napéjegylenlőség (március 21-e) a Bika csillagképre esett. Ezt támasztaná alá a zodiákus-jegyek közül akkoriban legalapvetőbbnek tekinthető Bika hangsúlyos megjelenése. Maga Gilgames az első ének szerint „legyőzhetetlen ég-bikája” „iszonyú bika”, illetve a hatodik ének szerint Istár szavára Anu teremt egy égi bikát, amelyet Gilgames és Enkidu legyőz, és annak két szarvát Gilgames Uruk királyaként Lugalbanda templomába viteti áldozatul, mialatt Istar templomának papnői siratják az Uruk városa ellen támadó bika pusztulását. Quentin szerint ezt a keletkezési dátumot az is megerősíti, hogy az őszi Napéjegylenlőségkor (szeptember 23-án) feltűnő Skorpió csillagkép is megjelenik a kilencedik énekben, amikor két skorpió-ember igazítja útba az eposz főhősét.⁵⁰ Az időintervallumba belefér Komoróczy Géza meghatározása is, aki egyéb adatokból arra következtet, hogy az egységes akkád nyelvű Gilgames-eposz a II. évezred elején keletkezett a sumér nyelvű Gilgames-eposzokból.⁵¹

Magukról az elpusztult kultúrákról nem tudunk meg sok adatot. Hésiodos azt írja az aranykor emberéről, hogy hosszú és egészséges életet élt, és az ezüstkor embere is alapvetően hosszú életű lett volna, csak az egymás közötti harc rövidítette azt le, a rézkor emberisége pedig egyenesen harcban irtotta ki egymást.⁵² Platón a tulajdonképpen kasztrendszerrel írja le mint a jelenlegit megelőző kor sajátságát.⁵³ A Biblia és a mezopotámiai hagyomány is a vízözönt megelőző kor jellegzetességének tartja a hosszú élettartamot, hiszen éppen Noé után csökken le az ember élettartama százhusz évre, ő az utolsó, aki több mint kilencszáz évig él,⁵⁴ és Béróssos a vízözönt megelőző tíz uralkodó uralkodási idejének összesen százhusz *sarust*, egyenként háromezer-hatszáz évig tartó időszakot jelöl meg.⁵⁵ Azt is megtudjuk,

⁴⁷ ELIADE, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza*, Budapest, Európa, 1993, 130–131. BOLL Franz – BEZOLD, Carl: i. m., 97.

⁴⁸ BAKTAY Ervin: *A csillagfejtés könyve*, Budapest, Kairos, 2000, 41, 295.

⁴⁹ Georgios Synkellos: *Ecloga chronographica*, Corpus historiae Byzantinae, Bonnae, 1829, 157 B, 297, 6–9.

⁵⁰ QUENTIN, M. A.: „L'épopée d' Izdubar”. *Revue de l'Histoire des Religions*, 1895/31. 162–177, 170–174.

⁵¹ KOMORÓCZY Géza: i. m., 489–490.

⁵² Hésiodos: i. m., 109–155.

⁵³ Platón: *Timaios* III. 24 a. és b.

⁵⁴ *Genesis* 5–6. 9/29.

⁵⁵ Béróssos Chaldaios: *Fragmenta* 5. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II, Parisiis, Firmin Didot, 1848. 495–510; Georgios Synkellos, *Ecloga chronographica*, P. 17A–18C p. 29, 21–32, 8.

hogya a Popol-Vuh első, és Hésiodos második civilizációja nem tiszteli az isteneket,⁵⁶ a Biblia özönvíz előtti civilizációja általában bűnös,⁵⁷ és az egyiptomi mítosz Szahmetje az istenek iránti engedetlenség miatt támad az emberekre, de ez az utóbbi adat nyilvánvalóan csak a pusztulás megindokolása. A mítosz szintjén tehát az emberiség vagy az istenek akaratából, vagy saját bűneiért pusztult el (vagy pusztult el majdnem), vagy magát pusztította el háborúkkal.

A hagyomány tehát néha filozófiai általánosságokba emeli ugyan a világekorszakokat, fejlődést, vagy körköröséget állapít meg, de nem lehet kizárni, hogy a kulturális emlékezet valóban kataklizmákra emlékezik, és rögzíti azokat a legősibbnek tekintett mítoszok révén. Ezeknek a történeteknek a részletei, konkrét helyei nyilvánvalóan vitathatóak, de ezek az elbeszélések valóban olyan múlta utalnak, amikor egy (vagy egymás után több) magas szintű kultúrát csaknem teljes egészében megsemmisít egy egész földet érő vízözön, tűzvész vagy valamilyen más természeti csapás.

Rezümé

A történeti idők mindössze néhány ezer esztendőre nyúlnak vissza. Mindazáltal úgy tűnik, hogy a jóval korábbi események emlékét is őrzik bizonyos mitológiai elbeszélések, mégha homályosan is. A világ pusztulására – főként a vízözönre – vonatkozó mítoszok megtalálhatók a görög-római és a mezopotámiai kultúrában, a zsidó hagyományban, az egyiptomi mítoszokban, részét képezik a perzsa Zend-Avesztának, ahogy a maja-kicse, az inka és az azték mitológiának. Számos kultúra (pl. a szamojéd, a maja-kicse, az azték, az indiai vagy a görög) egymást követő katasztrófák soráról beszél, amelyek az ismert világot elpusztították. A legrégebbi hagyományokban a különféle népek kulturális emlékezete megőrizhette azon kataklizmák nyomait, amelyek az ősi kultúrákat eltörölték a föld színéről – olyan hatalmas katasztrófákét, amelyek után nem maradt, nem is maradhatott tényleges adat az utókor számára. Ez az írás megkísérli sorra venni azokat a történeteket, amelyek a világ történetének e korábbi korszakairól szólnak – melyek talán valós történéseken alapulnak.

Kulcsszavak

Mitológia, vízözön, világekorszakok, ősi kultúrák pusztulása, világ pusztulása

⁵⁶ *Popol Vuh* 7–8; Hésiodos: i. m., 127–139.

⁵⁷ *Genesis* 6,5–7.

*Abstract**Memories of Submerged Cultures — Aeons of World History*

The active memory of humanity cannot reach longer into the past than a few thousand years. However, it appears that much earlier data have also been preserved in mythological stories, albeit somewhat blurred. Myths regarding world destruction – mostly flooding or deluge – can be found in Greco-Roman and Mesopotamian culture, in Jewish tradition, in Egyptian myths, they are part of the Persian Zend-Avesta, as well as Maya K'iche', Inca and Aztec mythology. A number of cultures (e. g. Samoyedic, Maya K'iche', Aztec, Indian, or Greek) tell us of several consecutive catastrophes that had destroyed the known world. Via the oldest traditions, the cultural memories of various people may have preserved traces of cataclysms that wiped out entire ancient cultures – large-scale disasters that did not and could not leave any real evidence to posterity. This work makes an attempt to assess the stories telling about earlier aeons of world history – stories that may even relate real events.

Keywords

Mythology, deluge, cataclysms, large-scale disasters, earlier aeons of world history